

Čak i Sfinga ima oči

(Miroljub Todorović, *Stvarnost i utopija: Rasponi neoavangarde*, Altera, Beograd, 2013)

Pišući o „Sentencijama i primerima“ u svom kapitalnom delu *Evropska književnost i latinski srednji vek* (prev. Josip Babić, SKZ, Beograd 1996), Ernst Robert Kurcijus za klasične autore napominje da nisu samo izvor znanja, već i riznice životne i svetske mudrosti. U antičkim pesnicima našle su se stotine i hiljade stihova koji su neko psihološko iskustvo ili neko životno pravilo izrazili u najsazetijem obliku. Aristotel je ovakve „izreke“ obradio u svojoj *Retorici*, a Kvintilijan ih je nazivao sentencije („sudovi“), jer su slični zaključcima javnih tela. I knjiga Miroljuba Todorovića – *Stvarnost i utopija*, može se unekoliko posmatrati kao zbirka izreka, takozvanih „izvora znanja“, odakle je autor crpeo svoje znanje i tokom višedecenijskog stvaralačkog rada sažimao svoje iskustvo u zrnca mudrosti. Može se činiti da je ova knjiga svojevrsni nastavak knjige *Jezik i neizrecivo* (Altera, Beograd 2011) i to bi donekle moglo da bude ispravno zapaženje. Međutim, u napomeni na kraju ove knjige stoji kako je ona satkana od „esejističkih munjograma“, što u knjizi *Stvarnost i utopija* ne stoji, a to bi onda moglo da signalizuje i upućuje na nove aspekte signalističke „esejistike“.

Ernst Robert Kurcijus imao je nameru da svojom knjigom pokuša da novim metodima osvetli jedinstvo zapadnoevropske tradicije u prostoru i vremenu, a na osnovu univerzalnog stanovišta koje je omogućavao latinitet, budući da je latinski bio obrazovni jezik onih trinaest vekova što se prostiru između Vergilija i Dantea. Jednom, može se reći – novom metodom, na krajnje neobičan i radikalno drugačiji način, Miroljub Todorović svojim „munjogramima“ pokušava da osvetli apsolut planetarne umetnosti; njenih pesničkih, proznih, filozofskih, kulturoloških tekovina, ma koliko bio svestan da se takav pokušaj može imenovati kao utopistički. Da navedemo neka

imena koja čine tekovinu tradicije koja je oblikovala svest i umetnost ovog autora: Markuze, Sreten Petrović, Ihab Hasan, Tejar de Šarden, Šklovski, Gadamer, Fuko, Novalis, Vigotski, Akselos, Vinaver, Pessoa, Kami, Draško Ređep, Eko, Valeri, Ezra Paund, Platon, Aristotel, Sosir, Jakobson, Lotman, Jejts, Borhes, Loran Ženi, Derida, Spinoza, Aleksandar Vučo, Dušan Matić, Adorno, Stefan Moravski, Sioran, Fridrih Niče, Miodrag Pavlović, Dilen Tomas, Hajdeger, Bekon, Tristan Cara, Benze, Huserl, Ingarden, Sloterdajk, Jung, Štajger, Malarme, Josip Brkić, Julija Kristeva, Abraham Mol, Vitgenštajn, Zbignjev Bjenjkovski, Noam Čomski... Ipak, Todorović istrajava u pokušajima, svestan jaza koji postoji između stvarnosti i utopije svoje zamisli i cilja. Zato treba razmisliti o tome, šta bi bilo ono što osmišljava ovakav poduhvat i povezuje „raspone neoavangarde“.

Odgovor svakako treba tražiti među nanizanim odlomcima rečenica, različitih misaonih fragmenata i problemima pred kojima se nalazi umetnik, te nebrojanim citatima iz dela odveć pomenutih umetnika i mislilaca. Za pojedine odeljke, koji nekad liče na naslove nenapisanih eseja, čini se kao da su podvučeni iz neke knjige ili preneti na hartiju u vidu jezgra ili atoma najblistavijih misli ili stvaralačkih epifanija, ali i kritičkih promišljanja pročitano: „Kritika kao tekstualna praksa“; „Menjati svest – menjati svet“; „Ponorno biće reči“; „Gde je stanište pesme?“; „Biće pesme – zorna vizija pesnikove duhovnosti“; „Pisati – prepustiti se žrvnju jezika“; „Šta bi moglo da bude pred-razumevanje razumevanja?“; „Kakva je to reč koja, prema Bahtinu, blokira i zamrzava misao?“; „Da li je naš osnovni svet stvarnosti samo verbalni svet, kako to tvrdi Suzana Linger?“ i sl. Možda je ovako koncipiranom knjigom posredovan i problem pred kojim je nemoćan svaki čovek/čitalac – krhkost i fantom pamćenja, nemogućnost posedovanja apsolutnog znanja. Zapravo, nakon čitanja određene knjige, ostane nam samo nekolicina važnih misli i ideja ili, pak, onih koji nas se lično tiču; a ostalo se naprosto zaboravlja. I to je

stvarnost! Ono što je utešno, jeste da se celina (ili Jedno) može dotaći i fragmentima, naravno, ukoliko su oni blistavi kao munja, tj. ukoliko ih posmatramo u ovom slučaju kao „munjograme“ ili „izreke“, ma koliko bile sintaksički okrnjene.

Na ovu ideju naveli su nas Todorovićevi brojni fragmeti-citati iz dela Fridriha Ničea. U ovom kontekstu pre svega treba računati sa idejom natčoveka, koji će zavladati kada čovek dovoljno „poraste“ (do ledenih visina saznanja), da ga munja (ili „munjogram“) može pogoditi i „preobratiti“ u natčoveka. S tim u vezi, neophodno je ukazati na odlomak iz knjige *Tako je govorio Zaratustra*, gde se govori o tome kako je u planinama najkraći put od vrha do vrha: ali zato moraš imati duge noge. Izreke treba da su vrhovi, a oni kojima su rečene – veliki i izrasli. Možda su tako i „esejistički munjogrami“ iz 2011. godine, bili priprema čitaoca za nove planinske vrhove koje treba preći čitanjem knjige *Stvarnost i utopija*.

Signalistički vrhovi mogu se savladati na različite načine, od kojih bismo predložili dva. Prvi način mogao bi da bude savladati najbliže vrhove i kao celine čitati po nekoliko susednih „izreka“, koji se onda ponekad mogu posmatrati i kao vid stohastičke autopoetičke pesme-eseja: „Iz žarnih čvorišta jezika * Reči – obremenjene u pesmi * Između čina i izraza. * Zvuk reči * Čitanje dela, tvrdi Bart, zadovoljstvo je potrošnje. * Čarolija reči * Verbo-voko-vizuelni dinamizam signalističkog dela * Nema pesma, neprimetna u ćutnji, gotovo nepostojeća“. Drugi način odnosio bi se na „veće skokove“, tj. udaljenije „munjograme“, koji se prate na osnovu nekog zajedničkog sadržitelja, kakav je u knjizi *Stvarnost i utopija*, primera radi – zagonetka: „Iz rešenja jedne zagonetke nova zagonetka (...) Postoje razne vrste očiju. Čak i Sfinga ima oči: prema tome, ima raznih vrsta ‘istine’: prema tome ne postoji istina (Niče) (...) Aristotel metaforu povezuje sa zagonetkom (...) Da li pesnik svoju zagonetku traži, ili

se kroz njega jezik sam poigrava i gradi arhitekturu svog lavirinta, svejedno je (Miodrag Pavlović“.

Tako i vrednost ove knjige zavisi od očiju koje je čitaju i celine pogleda koje su te oči kadre da obuhvate. Za neke oči, neminovno, ova knjiga predstavljala bi samo svesku sa ispisima iz knjiga, idejama, mislima; za nešto više, međutim, potrebno je makar se zapitati zašto je autor mislio da vredi objaviti ovu „radnu svesku“ i da li to nešto znači. Dovoljno je samo „imati oči“ (a „čak i Sfinga ima oči“) i pročitati bar „munjogram“: „Hermeneutika - od grčke reči hermenéuein (hermeneús, hermeneia) izreći, izraziti, objasniti, tumačiti“!